

هنر بین‌النهرین باستان هنر کلاسیک خاور نزدیک

* مؤلف: آنتون مورتگات

* مترجم: زهرا باستی و محمد رحیم صراف

* ناشر: سمت

* سال نشر: ۱۳۷۷

* نوبت چاپ: اول

* محل نشر: تهران

کتاب «هنر بین‌النهرین باستان، هنر کلاسیک خاور نزدیک» که طرح تدوین و فکر تنظیم و تألیف آن سال‌ها پیش، یعنی هنگامی که پروفیسور آنتون مورتگات^۱ دانشمند آلمانی بین سال‌های ۱۹۴۱ و ۱۹۴۸ میلادی در دانشگاه‌های فردریک - ویلهلم و آزاد برلین به تدریس این درس می‌پرداخت، ابراز و ارائه گردیده بود، سال‌ها بعد به قول خود مورتگات، پایه و اساس کتابی شد: «که هدف آن شناساندن وحدت ارگانیک هنر و معماری بین‌النهرین باستان، که طی قرون متمادی گسترش یافته، به خواننده است». نسخه آلمانی این کتاب که در اوایل سال ۱۹۶۶ آماده شده بود با عنوان «Alten Mesopotamien die Klassische Kunst Vorderasiens» در سال ۱۹۶۷ در کُلن آلمان منتشر گردید.

برگردان فارسی کتاب «هنر بین‌النهرین باستان، هنر کلاسیک خاور نزدیک» را که محمد رحیم صراف و زهرا باستی انجام داده و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) در بهار ۱۳۷۷ در قطع وزیری منتشر کرده، ترجمه‌ای از نسخه انگلیسی همین کتاب با عنوان «The Art of Ancient Mesopotamia» می‌باشد که جویدیت فیلسون^۲ از زبان آلمانی به انگلیسی برگردانده بود و در لندن انتشارات فیدون^۳ در سال ۱۹۶۹ به چاپ رساند.

کتاب حاضر را سازمان سمت برای دانشجویان رشته باستان‌شناسی در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «هنر و معماری بین‌النهرین در

1. Anton moortgat

2. Judith Filson

3. Phaidon

دوران تاریخی» برای ۴ واحد نظری معرفی کرده است. البته همین کتاب برای بخش‌هایی از دروس آشنایی با هنر در تاریخ (۱)، هنر (۱)، تاریخ هنر، شناخت هنر معماری جهان و غیره برای دانشجویان رشته هنر، معماری، پژوهش هنر و غیره در مقاطع مختلف کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد نیز به عنوان منبع دروس یاد شده قابل استفاده است.

این کتاب ۵۴۴ صفحه‌ای، پس از سخن سمت، فهرست مطالب، نامه همسر مؤلف، مقدمه مترجمان، مقدمه و پیشگفتار، شامل ۵ فصل کلی از صفحه ۵ تا پایان ۳۰۳، به اضافه قسمت‌های مدارک تصویری از صفحه ۳۰۴ الی ۴۹۶، شرح علائم اختصاری استفاده شده در کتاب در صفحه ۴۹۷، یادداشت‌ها یا ارجاعات اسنادی به منابع مورد استفاده در کتاب بر اساس و ترتیب شمارگان داده شده در متن فصول پنج‌گانه کتاب از صفحات ۴۹۸ الی ۵۲۴، منابع تصاویر و لوح‌ها، مهرها و غیره در صفحات ۵۲۵ الی ۵۲۸ و فهرست راهنما در صفحات ۵۳۰ الی ۵۵۴، یعنی پایان کتاب می‌باشد.

از نظرشکلی و محتوا (به جز مواردی که در قسمت ضعف‌ها و پیشنهادها بدان اشاره می‌شود) کتاب ویژگی‌هایی مثبت دارد، از جمله اینکه بر اساس دوره تاریخی تمدن‌ها و فرهنگ‌های بین‌النهرین به ترتیب از هنر سومر و اکد و سلسله‌های مربوط به آنها شروع نموده و به فصول هنر آشوری و بابل نو ختم می‌گردد که در هر کدام به شرح نسبتاً کامل آثار هنری و تمدنی آنها در سه بخش معماری، مجسمه‌سازی یا پیکرتراشی، نقوش و سایر هنرهای مربوط به آن مانند نقاشی و مهرهای استوانه‌ای و غیره می‌پردازد. مؤلف محترم علاوه بر اینکه در متن فصول پنج‌گانه کتاب، از نقشه‌ها، طرح‌ها و تصاویر متعدد مربوط به آثار هر یک از دوره‌ها استفاده نموده است، دوباره برای تفهیم هرچه بیشتر و بهتر مطالب و مباحث مطرح شده، در تمامی قسمت‌ها دانشجو و خواننده را به مجموعه اسناد تصویری باستان‌شناسی قسمت پایانی کتاب ارجاع می‌دهد. بدین طریق و به طور مستند، مؤلف محترم اقدام به معرفی مهم‌ترین آثار باستانی مکشوفه در بین‌النهرین و بیان سبک‌های هنری هر کدام در محدوده تاریخی مشخص پرداخته، سپس بر اساس همان داده‌ها و اسناد به تجزیه و تحلیل علمی دست می‌زند که برای دانشجویان مفید است.

نتیجه داوری و ارزیابی کتاب به شرح زیر خلاصه می‌شود:

الف. نقاط قوت:

۱. جامعیت محتوایی و تناسب متن برای تدریس.
۲. استفاده گسترده و وسیع از ابزارها و فنون مناسب همانند: طرح‌ها، نقشه‌ها، تصاویر، لوح‌ها و غیره در متن و بخش پایانی کتاب (از صفحه ۳۰۴ الی ۴۹۷). برای تفهیم و تشریح علمی و هنری مطالب، در این خصوص باید تأکید کرد که برخی از تصاویر با جزئیات مربوط از زوایای مختلف ارائه گردیده است.
۳. استفاده از منابع و مأخذ متعدد و ارجاع دهی و استناد مناسب آنها در متن بر اساس تقسیمات فصول پنج‌گانه کتاب.
۴. بیان منابع مربوط به تمامی لوح‌ها، مهرها، تصاویر، نقشه‌ها و غیره در صفحات ۵۲۵ الی ۵۲۸.
۵. تهیه فهرست راهنما برای کلیه موضوعات، تصاویر، اشکال، لوح‌ها و غیره در انتهای کتاب (صفحات ۵۳۰ الی ۵۵۴).
۶. سادگی و روانی ترجمه و همچنین در برخی موارد آوردن معادل لاتین (آلمانی یا انگلیسی) اسامی و واژه‌های تخصصی و اسامی به صورت زیرنویس.
۷. داشتن روش تجزیه و تحلیل استنادی بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی در موضوعات مربوط.

ب. نقاط ضعف:

۱. قدیمی بودن نسخه‌های ترجمه شده، یعنی، سال ۱۹۶۹ و در نتیجه عدم استفاده از منابع و یافته‌های جدید باستان‌شناسی و تحقیقات هنری در ایران (مانند تمدن گمشده آرتیا در حاشیه هریر رود، جیرفت، روستای کُلارسندل) و منطقه بین‌النهرین که مباحثی جدید را در خصوص مسائل فرهنگی و هنری خاور نزدیک و بین‌النهرین مطرح می‌نماید.
۲. کیفیت نامطلوب چاپ تصاویر، لوحه‌ها، نقشه‌ها و غیره به طور عموم در متن و به ویژه در قسمت تصاویر بخش پایانی کتاب، صفحات ۳۰۴ الی ۴۹۶. همین طور کیفیت نامطلوب چاپ قسمت متن (از ص ۲۹۵ الی ۳۰۴).
۳. استفاده نکردن از تصاویر رنگی و چاپ اکثر آنها به صورت سیاه و سفید در متن و در قسمت تصاویر در انتهای کتاب، که برخی از نمونه‌ها به‌هیچ وجه نمی‌توانند در بیان علمی و هنری آثار مؤثر باشند، برای نمونه می‌توان برخی از تصاویر این کتاب را با همان

مشابه تصاویر در بخش سومر، آشور و بابل در کتاب فرانسوی که با عنوان؛ (*e du Mond'sors du Plus Grand Muse'Tre) Le Louvre* » «47 - s Digest, Daris, (1991, P.24'tion du Reader'ele'S» چاپ شده است، مقایسه کرد.

ج. پیشنهادها:

۱. برای شناخت دقیق هنر بین‌النهرین باستان، هنر کلاسیک خاور نزدیک، منابع تصویری، نقشه‌ها، لوحه‌ها، مهرها، نقاشی‌ها و غیره، از یافته‌های هنری و باستان‌شناسی مجموعه تمدن‌های بین‌النهرین، نقشی به سزا در فراگیری دانشجویان دارد و استفاده از آنها در تحقیقات و پژوهش‌های مختلف مربوط به درس فوق‌الذکر بسیار ضروری است؛ چنان‌که به گفته پروفسور مورتگات این آثار و اسناد بهتر از هر نوشته‌ای، تصویری زنده از آثار هنری منحصر به فرد ارائه می‌دهند و از سوی دیگر استفاده و چاپ تصاویر با کیفیت جزئی از اهداف مؤلف محترم است و بدون انجام آن، کار علمی مؤلف ناقص می‌ماند، آن‌گونه که پروفسور مورتگات در این زمینه پافشاری می‌نماید که: «ممکن است تصور شود که الواح و اشکال متن در مقایسه با این هدف مهم، در درجه دوم اهمیت قرار دارند، ولی در واقع آنها نیز به همین اندازه مهم هستند؛ زیرا بهتر از هر نوشته‌ای تصویری زنده از آثار هنری منحصر به فرد ارائه می‌دهند، حتی اگر فقط تعدادی اندک از الواح، به خواننده قدرت درک و شناخت مستقیم ماهیت اصل هنر سومر، اکد یا آشور را بخشد، تلاش بسیار ما در گردآوری تصویر مناسب به منظور بازسازی لوحه‌ها، که از موزه‌ها و مجموعه‌های گوناگون فراهم شده‌اند، بی‌نتیجه نمانده است – (البته شاید در وهله اول آشکار نباشد) با این توضیحات پیشنهاد می‌شود: برای تحقق اهداف فوق در چاپ‌های بعدی کتاب کلیه تصاویر، الواح و اشکال در متن و در قسمت پایانی کتاب برابر با کیفیت نسخه اصلی چاپ شود.

۲. در چاپ بعدی کتاب، جدول گاه‌نگاری مربوط به هنر بین‌النهرین بر اساس روش کتاب دیگر پروفسور مورتگات (خاور نزدیک در دوران باستان)، تهیه گردیده و برای استفاده بهتر دانشجویان به بخش پایانی کتاب افزوده گردد.

۳. برای به‌روز کردن کتاب، براساس یافته‌های جدید باستان‌شناسی، به ویژه فرضیه‌ها و نظریه‌هایی تازه، اخیراً پس از حفاری‌های علمی پیرامون تمدن گمشده آرتیا در حاشیه هریر رود جیرفت (روستای کُلامُنْدَل) در مجامع علمی باستان‌شناسی مطرح

شده است، سازمان سمت یا مترجمان محترم، مقدمه یا ضمیمه‌ای در قالب مقاله‌ای علمی، هرچند مختصر، تهیه و در چاپ‌های بعدی به ابتدا یا انتهای کتاب افزوده شود و روند به روز نمودن کتاب در تمامی چاپ‌ها نیز دنبال گردد.

۴. واژه‌نامه‌ای فارسی - انگلیسی - آلمانی از اصطلاحات و واژه‌های تخصصی فصول مختلف کتاب تهیه و در چاپ‌های بعدی به آن اضافه گردد، حتی در ترجمه و واژه‌گزینی برخی از واژه‌ها و اصطلاحات نیز تجدید نظر شود.

